

АНАЛІЗ ДОСЯГНЕНЬ У ФАХОВИХ ГАЛУЗЯХ ДО 55-РІЧЧЯ ДВНЗ “ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО”

УДК 616–093/–098(091)

©С. І. Климнюк, Н. І. Ткачук, Л. Б. Романюк

ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського”

ВІХИ СТАНОВЛЕННЯ КАФЕДРИ МІКРОБІОЛОГІЇ, ВІРУСОЛОГІЇ ТА ІМУНОЛОГІЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО

Як самостійний підрозділ кафедру було засновано в липні 1957 року, і розташовувалась вона у приміщенні фізіологічного корпусу на майдані Волі, 1, займаючи 5 кімнат.

З 1 вересня 1957 року перші заняття розпочали завідувач кафедри доцент Г. Г. Василенко (1903–1963), асистент І. О. Ситник, старший лаборант Е. М. Кованова. Із захопленням слухали майбутні лікарі першу лекцію доцента Г. Г. Василенко. Перед ними відкрилися безмежні перспективи цікавої і такої вкрай потрібної для них науки, яка супроводжуватиме їх протягом усієї професійної діяльності. Вже тоді лекції, які читали викладачі кафедри, відзначалися високим методичним і науковим рівнем, чіткою внутрішньою структурою, логікою і доступністю викладу.

Минали місяці й роки... Відбувалось становлення кафедри, з'являлись нові викладачі, лаборанти, препаратори. У листопаді 1957 року прийшов на кафедру асистент Й. Й. Ногачевський (1957–1963). Шістдесяті роки стали справжньою кузницею кадрів, заклали міцне підґрунтя висококваліфікованого педагогічного колективу. У різні роки на кафедрі працювали і працюють асистент А. М. Калінчук (1961–1969), доцент В. Т. Шугайло (1958–1961), доцент С. О. Паєвський (1963–1964), асистент Л. Г. Фещенко (1964–1979), асистент А. А. Валковці (1965–1974), перший аспірант, доцент М. С. Творко (1965), асистент С. О. Калашнік (1966–1988), асистент Н. І. Ільїна (1970–1979), старший викладач Г. Р. Малярчук (1971), професор С. І. Климнюк (1976), доцент Н. І. Ткачук (1980), асистент І. М. Маланчин (1991–1998), аспірант О. В. Бойчак (1998), доцент О. В. Покришко, асистент А. П. Дуднік, асистент Г. А. Попович. Понад двадцять років працювала на кафедрі кваліфікований старший препаратор Г. П. Старостенко (1924–1998). У 1963 році кафедру очолив професор І. О. Ситник, а з 1994 року – професор С. І. Климнюк.

Станом на 1 січня 2012 року в штаті кафедри: професор С. І. Климнюк (доктор медичних наук), професор І. О. Ситник (доктор медичних наук), доцент М. С. Творко (кандидат медичних наук), доцент Н. І. Ткачук (кандидат медичних наук), доцент О. В. Покришко (кандидат медичних наук), доцент Л. Б. Романюк (кандидат медичних наук), старший викладач Г. Р. Малярчук (кандидат біологічних наук), асистент В. П. Борак (кандидат медичних наук), асистенти Т. І. Пятковський (кандидат медичних наук), асис-

тенти О. Б. Кучмак, Т. О. Бригідир, Виничук М. О., старший лаборант Н. Б. Чорнобай, лаборанти Н. В. Собко, Н. М. Собко (фото 1).

У даний час кафедра мікробіології, вірусології та імунології розташована на вул. Ю. Словацького, 2, входить до складу навчально-наукового інституту медико-біологічних проблем, займає 5 навчальних аудиторій для практичних занять із студентами, має лабораторію мікробіологічних та паразитологічних досліджень, які устатковані всім необхідним сучасним обладнанням, де виконуються навчальні, діагностичні, наукові дослідження. Кафедра постійно зміцнює свою матеріально-технічну базу.

На кафедрі проходять навчання студенти II–III курсів медичного і фармацевтичного факультетів, II курсу стоматологічного факультету та студенти ННУ медсестринства.

Найактуальнішим аспектом діяльності кафедри є забезпечення оптимальних умов для глибокого засвоєння студентами теоретичних основ предмета, мікробіологічної та вірусологічної діагностики, засобів специфічної профілактики захворювань. Надзвичайно відповідальне ставлення до підготовки лекцій, емоційність при їх читанні, насиченість не тільки навчальним матеріалом, але й посиланнями на твори художньої літератури, поезії притаманне професору І. О. Ситнику. Його висока професійна майстерність дозволила стати одним із найкращих лекторів не тільки університету, але й Тернопілля.

Фото 1. Професорсько-викладацький склад кафедри мікробіології, вірусології та імунології.

Учні професора І. О. Ситника – професор С. І. Клименюк, доцент М. С. Творко, доцент Е. М. Кованова, доцент Н. І. Ткачук достойно перейняли естафету свого учителя, який навчив їх основ лекторської майстерності (фото 2).

Фото. 2. Лектор професор І. О. Ситник.

Усі лекції на медичному, стоматологічному, фармацевтичному факультетах та для студентів ННІ медсестринства підготовлені трьома мовами (українською, російською та англійською), мають добру мультимедійну презентацію. На Web-порталі університету представлено сторінку кафедри, що містить основні навчально-методичні матеріали, робочі програми з дисциплін, які викладають, тематично-календарні плани лекцій, практичних занять та СПРС, матеріали для підготовки до лекцій і практичних занять, методичні рекомендації до практичних занять.

Працівники кафедри постійно підвищують свою професійну кваліфікацію. Професор С. І. Клименюк та доцент О. В. Покришко побували з робочою поїздкою у Центральному науково-дослідному інституті епідеміології Росспоживнагляду Російської Федерації, в Московському НДІ епідеміології й мікробіології імені Г. Н. Габричевського; професор С. І. Клименюк та асистент Т. І. Пятковський пройшли стажування в Університетській клініці (Allgemeines Krankenhaus der Stadt Wien) Австрії, 6 викладачів кафедри є сертифікованими лікарями-бактеріологами.

Протягом всього часу існування кафедра створює всі умови для забезпечення індивідуальної роботи студентів. Забарвлення і мікроскопія мазків із досліджуваного матеріалу, посіви та пересіви мікроорганізмів, їх ідентифікація, імунологічні дослідження – ось невеликий перелік основних практичних навичок, які засвоюють наші студенти.

Перелік практичних навичок, що опановують студенти на кафедрі, внесений у матрикули на II та III курсах медичного, стоматологічного та фармацевтичного факультетів.

У кінці 60-х – на початку 70-х років на кафедрі вперше в університеті було запроваджено програмований контроль знань студентів із використанням прозорок. Були впроваджені в педпроцес предметні

олімпіади. Неодноразово наші студенти були призерами Всеукраїнських предметних олімпіад, а в 1999 році Олег Загрійчук посів I місце у Всеукраїнській студентській олімпіаді.

У кінці 80-х – на початку 90-х років запроваджено рейтингову систему оцінки знань студентів, яка передбачає оцінку участі кожного в різних напрямках навчального процесу. Велику увагу надають організації навчально-дослідницької роботи і поліпшенню самостійної позааудиторної роботи студентів. Проводять щорічні студентські науково-теоретичні конференції українською та англійською мовами, на яких наші молодші колеги виступають із доповідями про сучасні досягнення мікробіології, вірусології, імунології, доповідають про проведені ними дослідження.

Для забезпечення якісної навчальної роботи видано методичні рекомендації до практичних занять, тест-завдання з імунології, підготовлено посібник “Основні мікроорганізми – збудники захворювань людини”, в якому основні відомості подано українською та латинською мовами, тексти окремих лекцій з вірусології та імунології. У 1998 році професори І. О. Ситник і С. І. Клименюк, доцент М. С. Творко написали підручник для вищих медичних навчальних закладів IV рівнів акредитації “Мікробіологія, вірусологія, імунологія”, який було видано в академічному видавництві “Укрмедкнига”.

У 2004 році колективом авторів (С. І. Клименюк, І. О. Ситник, М. С. Творко, В. П. Ширококов) у видавництві “Укрмедкнига” видано навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації “Практична мікробіологія”.

У 2009 році навчальний посібник “Основи імунології” (М. С. Творко, С. І. Клименюк, Н. І. Ткачук), виданий у видавництві “Укрмедкнига”, став джерелом найновішої інформації для студентів з імунологічних методів дослідження. У 2011 році авторський колектив під керівництвом академіка НАН України В. П. Широкова, в який ввійшов і професор С. І. Клименюк – завідувач кафедри, видав підручник “Медична мікробіологія”, що зажив доброї слави серед студентів нашого університету.

На кафедрі створено протоколи до практичних занять для студентів трьох факультетів українською та англійською мовами, які щорічно друкуються. Це суттєво скорочує час студентів для підготовки до практичного заняття і оформлення виконаної практичної роботи. У зв'язку з відсутністю достатньої кількості роздрукованих методичні матеріали англійською мовою з основних розділів дисципліни, що значно допомагає студентам у навчанні.

Сучасний рівень розвитку медичної науки заставив переглянути деякі позиції та підходи до організації і проведення навчального процесу в медичних закладах, спонукав розробку і впровадження сучасних технологій навчання.

Було вперше в Україні підготовлено мультимедійний компакт-диск “Мікробіологія, вірусологія, імунологія”. Це спроба колективу кафедри заповнити інформаційний вакуум з відповідної дисципліни.

У ньому представлено виклад основних розділів мікробіологічної науки, насичено декількома сот-

нями кольорових слайдів з морфології, фізіології бактерій і вірусів, механізмів формування імунологічної відповіді організму. Навчальні відеофрагменти, зняті колективом кафедри, знайомлять студентів з основними правилами виготовлення мазків, їх забарвлення, технікою посівів мікроорганізмів, визначення чутливості бактерій до антибіотиків тощо. Проконтролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу електронної книги студент зможе, використовуючи спеціальну програму для тестування.

У даний час в університеті проводиться навчання за кредитно-модульною системою на всіх трьох факультетах (медичному, стоматологічному, фармацевтичному). Аналізуючи досвід навчального процесу у вищих навчальних закладах Європи, Сполучених Штатів Америки, Канади, в університеті введені лінії практичних навичок із предметів і курсів (матрикули), дистанційний тестовий контроль знань студентів за системою Moodle та семестровий тестовий іспит. Для забезпечення дистанційного контролю та проведення семестрового тестового іспиту викладачами кафедри створений банк тестових завдань для студентів усіх спеціальностей трьома мовами. Цей банк охоплює близько 25–30 тис. тестових завдань на трьох мовах і включає тестові завдання, малюнки, ситуаційні задачі (фото 3).

У 70-х роках було знято 5 навчальних кольорових кінофільмів. Зроблені з високою професійною майстерністю та любов'ю вони тривалий час викликали справжнє захоплення майбутніх лікарів. Сьогодні фільмотека кафедри нараховує понад 30 відеофільмів, які демонструють студентам під час проведення лекцій і практичних занять. Для цього навчальні кімнати обладнані відеосистемами і відеокамерами для демонстрації.

Упродовж свого існування кафедра проводить інтенсивний науковий пошук. У перші роки вивчали мікробіологічні аспекти променевої хвороби і бактеріоносійства, мінливості мікробів і бактеріальних токсинів, проводили пошук грибів-антагоністів у ґрунтах Тернопільської області.

У 1958 році успішно захистив кандидатську дисертацію І. О. Ситник "Дія токсинів основних збуд-

Фото 3. Дискусію із студентами іноземного факультету проводить професор С. І. Климнюк.

ників газової гангрені на фагоцитарну активність гістіоцитів і лейкоцитів". Й. Й. Ногачевський у 1961 році представив кандидатську дисертацію "Експериментальне вивчення реакції імунітету при різних схемах черевнотифозної імунізації", а Л. Г. Фещенко – "Вивчення імунологічних реакцій при одночасному застосуванні протикорової та протипаротитної вакцин" (1965).

Професор І. О. Ситник одним із перших у країні фундаментально дослідив лейкотоксини аеробних і анаеробних мікроорганізмів, розробив експрес-метод лабораторної діагностики газової гангрені і спосіб виготовлення протигангренозних сироваток із високим вмістом антилейкококсинів, що лягло в основу його докторської дисертації "Бактеріальні лейкотоксини" (1968). Він запропонував оригінальний науковий напрямок пошуку ефективних засобів підвищення протимікробної активності антибіотиків і нітрофуранових препаратів. За результатами цих досліджень захистили кандидатські дисертації А. А. Валковци "До епідеміології та профілактики стафілококових інфекцій в дітей раннього віку" (1966), Н. І. Ільїна "Вплив вітаміну В₁ і деяких мікроелементів на розвиток стійкості до стрептоміцину в шигел Зонне" (1972), С. О. Калашник "Вплив жовчі та деяких жовчних кислот на основні властивості стафілоків" (1974), С. І. Климнюк "Комбінована дія антибіотиків-аміноглікозидів і жовчних кислот на стафілококи" (1980), Н. І. Ткачук "Комбінована дія жовчі, жовчних кислот і нітрофуранових препаратів на стафілококи" (1984). М.С. Творко підготував дисертацію на тему "Мікробіологічні та імунологічні дослідження у тварин і людини після електрохірургічних операцій" (1968), а доцент Е. М. Кованова – "Бактеріофаги ентеропатогенних кишкових паличок" (1968).

Результати досліджень особливостей впливу електрогідралічного ефекту на мікроби призвели до створення відповідного способу дезінтеграції дріжджів з метою одержання кормового білка, який узагальнений у монографії професора І. О. Ситника "Дія електрогідралічного ефекту на мікроорганізми" (1982).

До пріоритетних наукових досліджень кафедри слід віднести створену під керівництвом професора І. О. Ситника школу мікробіологів, яка активно розробляє оригінальний науковий напрямок – формування і функціонування мікробіоценозів шкіри людини в нормі та при патології. Результати цих досліджень представлені у докторській дисертації професора С. І. Климнюка "Мікробна екологія шкіри людини в різні вікові періоди в нормі та при патології" (1995), кандидатських дисертаціях Г. Р. Малярчук "Аеробні спороутворюючі бактерії в мікробіоценозі шкіри" (1991) та І. М. Маланчин "Носійство золотистих стафілококів серед людей різних професійних груп і санация бактеріоносіїв" (1994). У пріоритетних дослідженнях С. І. Климнюка, І. О. Ситника були розроблені критерії оцінки стану мікробіоценозів шкіри людини при різних дизбіотичних зрушеннях, доведена можливість використання еубіотиків для їх корекції.

З 2005 року працює лабораторія мікробіологічних та паразитологічних досліджень, акредитована МОЗ

України. Вона здатна проводити бактеріологічні обстеження студентів медичного, фармацевтичного, стоматологічного факультетів, ННІ медсестринства та працівників ТДМУ імені І. Я. Горбачевського на носійство золотистого стафілокока, бактерій тифо-дизентерійної групи і паразитологічні обстеження та виявляти яйця глистів, малярійний плазмодій (фото 4).

Фото 4. Лабораторія мікробіологічних та паразитологічних досліджень.

Співробітники кафедри займаються вивченням проблем екології мікроорганізмів при різних патологічних станах, застосування пробіотиків у медицині, комбінованої дії антибіотиків. Як результат, у 2007 році виконано кандидатські дисертації “Ступінь впливу А-бактерину на колонізацію та адгезивні властивості клінічно значущих співчленів мікробіоценозу шкіри” (доцент О. В. Покришко), “Мікробіоценози шкіри нижніх кінцівок у хворих з дерматомікозами та спосіб їх корекції” (доцент І. М. Герасимів), у 2010 році – “Мікробіоценоз опікової рани та його корекція за допомогою еубіотиків” (асистент Т. І. Пятковський), магістерську роботу “Кількісні та якісні зміни мікрофлори тонкої кишки при перитоніті та кишковій непрохідності” (І. Коршовський). На сьогодні виконують роботи “Патогенетичні особливості мікробіоценозу товстого кишечника жінок з постменопаузальним остеопорозом” (асистент О. Б. Кучмак), “Мікробіологічний моніторинг стійкості до антимікобактеріальних препаратів збудників туберкульозу та її кореляція з алергенними властивостями” (асистент М. О. Винничук), “Мікрофлора рото- та носоглотки у хворих на грип та ГРВІ” (асистент Т. О. Бригідир).

Співробітники кафедри постійно беруть участь у міжкафедральних науково-дослідних роботах. За останні 5 років було виконано наукові дослідження наступних тем: “Обґрунтування застосування еубіотиків для корекції мікрофлори тонкокишкового вмісту при перитоніті та кишковій непрохідності” спільно з кафедрою загальної хірургії та “Хронічні соматичні захворювання школярів та студентів: фізіологічні,

клінічні, мікробіологічні та соціальні аспекти” (НДР Інституту медико-біологічних проблем). На сьогодні проводять дослідження “Клініко-епідеміологічне та імунологічне обґрунтування вдосконалення профілактичних і лікувальних технологій при грипі та інших респіраторних вірусних інфекціях” щодо мікрофлори ротоглотки у хворих на грип та ГРВІ.

Лабораторія мікробіологічних досліджень активно співпрацює з іншими кафедрами медичного факультету, з фармацевтичним та стоматологічним факультетами ТДМУ імені І. Я. Горбачевського. На базі лабораторії виконано мікробіологічні розділи 2 докторських дисертацій, 7 – кандидатських, 3 – магістерських та 15 дипломних студентських робіт.

З 2011 року в лабораторію із Тернопільської міської клінічної лікарні № 2 передано автоматичний бактеріологічний аналізатор Vitek 2 Compact. Завдяки аналізатору впроваджено прискорену ідентифікацію практично всіх клінічно значущих мікроорганізмів та визначення їх чутливості до антибіотиків. Вивчають антибіотикорезистентні штами, вилучені від хворих, госпіталізованих у різні відділення Університетської лікарні, планують проведення аналізу результатів з метою профілактики госпітальних інфекцій.

Усього за роки існування кафедри підготовлено 4 доктори наук, понад 30 кандидатів наук. Співробітниками кафедри опубліковано понад 600 статей, наукових тез, одержано 5 авторських свідоцтв на винаходи та 11 патентів.

Наукові здобутки кафедри високо оцінені провідними мікробіологами України та країн СНД. У 1983 році відбувся пленум Всесоюзної проблемної комісії “Медична мікробіологія”. Перед студентами і викладачами академії неодноразово виступали професор С. С. Дяченко, академік НАН України, професор В. П. Ширококов (Київ), професор Володимир Соболев, професори А. К. Акатов, Ю. О. Сазикін, Б. А. Шендеров і багато інших.

У травні 2003 року відбулась нарада завідувачів кафедри мікробіології медичних (фармацевтичного) вищих навчальних закладів за участю завідувача кафедри мікробіології, вірусології та імунології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця академіка В. П. Широкова, директора Інституту мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАН України (м. Київ) академіка В. С. Підгорського та директора Інституту мікробіології та імунології імені І. І. Мечникова професора Ю. Л. Волянського (м. Харків), присвячена пам'яті академіка НАН України В. В. Смирнова (1937–2002).

20–22 травня 2004 року на базі кафедри було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію “Пробіотики – XXI століття. Біологія. Медицина. Практика”, де виступали провідні вчені України, Білорусі, які займаються науковим пошуком у цій галузі.

Щорічно кафедра бере участь в організації і проведенні конференції “Довкілля і здоров'я”. 7–8 вересня 2007 року було організовано і проведено науково-практичну конференцію “Актуальні проблеми екології мікроорганізмів”, присвячена 80-річчю професора І. О. Ситника, та нарада завідувачів кафедр мікробіології М(Ф)ВНЗ України.

За останні 5 років колектив кафедри брав участь у 8 Міжнародних та близько 95 Всеукраїнських науково-практичних конференціях, конгресах, симпозиумах, присвячених актуальним питанням мікробіології, вірусології, імунології та паразитології.

Протягом усіх років при кафедрі активно працює науковий студентський гурток. Його учасники неодноразово виступали з доповідями про проведені дослідження на підсумкових конференціях в університеті, інших навчальних закладах України та країн СНД, брали участь у роботі Міжнародних студентських форумів, опублікували результати своїх досліджень у журналах і збірниках праць.

Значну роботу проводить колектив кафедри разом з органами охорони здоров'я. Співробітники надають консультативну допомогу бактеріологічним лабораторіям, проводять дослідження на прохань лікувальних закладів м. Тернополя й області. Навчено мікробіологічних методів досліджень лікарів, лаборантів, проведено тисячі бактеріологічних аналізів.

Співробітники ведуть активну пропагандистську роботу серед населення. Прочитано сотні лекцій на медичну, наукову тематику. На допомогу практичним лікарям видано багато методичних рекомендацій, інформаційних листів за новими методами діагностики, проведено десятки науково-практичних конференцій.

Велику увагу надають вихованню в студентів почуття патріотизму, національної свідомості, любові до майбутньої професії. Організують вечори, КВК, вікторини "Що? Де? Коли?", проводять вечори і диспути в студентських гуртожитках, відвідують виставки, які відбуваються у Краєзнавчому музеї, Художньому музеї, в Картинній галереї, в обласному архіві, ковшанку в ТЦ "Подільняни", екскурсії в музей Соломії Крушельницької (с. Біла), у музей-садибу І. Я. Горбачевського, подорожі по Україні, спелеологічні екскурсії (печери Млинки).

Таким чином, кафедра мікробіології, вірусології та імунології робить все можливе для підготовки висококваліфікованих лікарів, які в майбутньому будуть гідно представляти університет на теренах України.

Отримано 07.02.12